

บ้านหนองกลางดง

ชุมชนพึ่งตนเองและการสร้างความเข้มแข็งจากฐานราก

๑๑ สภาพหมู่บ้านตอนนั้น เรียกง่ายๆ ว่า ‘ละแอะ’ ต่างคนต่างอยู่ มีทั้งปัญหายาเสพติด ปัญหาการพนันเต็มหมู่บ้านไปหมด และที่ส่งผลกระทบก็คือ โจรขโมย ข้าวของหายไม่เว้นแต่ละวัน... รู้สึกว่า ‘บ้านเราไม่น่าอยู่’ มันเป็นวิกฤตที่ทำให้คิดว่า ‘จะต้องออกจากตรงนี้ให้ได้’... ๑๑

หลังจากได้รับเลือกตั้งเข้ามาเป็นผู้ใหญ่บ้านในปี 2539 นายโชคชัย ลิ้มประดิษฐ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 7 บ้านหนองกลางดง ต.ศิลาลอย อ.สามร้อยยอด จ.ประจวบคีรีขันธ์ ก็เริ่มต้นกระบวนการแก้ไขวิกฤติชุมชนด้วยการรวบรวมชาวบ้าน เปิดเวทีประชุมเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน รวมทั้งมีการเปลี่ยนแนวความคิดของชาวบ้าน ให้คิดว่าปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนนั้นเป็นปัญหาของทุกคน ไม่ใช่ปัญหาของผู้ใดเพียงคนเดียว นำไปสู่จุดเริ่มต้นของการแก้ปัญหาชุมชนโดยชุมชนเอง

“ในการประชุมก็ชวนคนในหมู่บ้านคุยถึงปัญหาที่มี ว่าสาเหตุเกิดจากอะไร สาเหตุจริงๆ แล้วก็คนในหมู่บ้านเรานี่แหละที่ทำตัวให้มีปัญหา ก็เลยเกิดการกำหนดกฎเกณฑ์ ตั้งกติกาในการแก้ไขปัญหาเรื่องต่างๆ ก็เป็นการ

เริ่มต้นการรวมกลุ่มเกิดขึ้นครับ” ผู้ใหญ่โชคชัยเล่า

เริ่มจากปัญหายาเสพติดที่ชาวบ้านได้จัดลำดับความสำคัญเร่งด่วนในการแก้ปัญหา มีการจัดเวรยาม และออกตรวจตราร่วมกันอย่างจริงจัง รวมถึงช่วยกันแจ้งเบาะแส และดูแลบ้านใกล้เคียงที่อยู่ติดกัน ในที่สุดก็สามารถแก้ปัญหายาเสพติดในชุมชนได้ภายในระยะเวลาเพียง 3 ปี ซึ่งความสำเร็จในการร่วมกับชาวบ้านปราบปรามยาเสพติดให้หมดไปนี้ ทำให้ชาวบ้านเกิดความศรัทธาในการทำงานของผู้ใหญ่โชคชัยมากขึ้น และในขณะเดียวกันก็เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน ซึ่งทำให้เกิดความมั่นใจใน “กระบวนการมีส่วนร่วม” ของชุมชนมากขึ้น

เป็นประชาธิปไตยในชุมชน ด้วยการมีส่วนร่วมของทุกคน

การได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานที่ชุมชนไม้เรียง อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช โดยมีนายประยงค์ ธรรงค์ หรือนายงค์ ปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำอาวุโส ที่รู้จักกันดีในแวดวงงานพัฒนา เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ให้นั้น ทำให้ผู้ใหญ่โชคชัยเกิดแนวความคิดในการจัดตั้ง “สภาผู้นำชุมชน” ขึ้น โดยมีตัวแทนจากกลุ่มอาชีพ 14 อาชีพ ในหมู่บ้าน เช่น ผู้ใช้แรงงาน เกษตรกร พ่อค้า ฯลฯ แต่ละกลุ่มคัดเลือกตัวแทนกลุ่มละ 4 คน รวมเป็น 56 คน และมีผู้นำที่เป็นทางการ 3 คน คือ ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิก อบต. 2 คน รวมทั้งหมด 59 คน จึงเรียกสั้นๆ ว่า “สภา 59”

หน้าที่หลักของสภา 59 คือการเตรียมข้อมูลของชุมชนทั้งเรื่องปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นเรื่องที่ชาวบ้านอยากรู้เกี่ยวข้องกับปากท้องความเป็นอยู่ และจัดทำร่างการประชุม เพื่อไว้เป็นข้อมูลในการประชุมประจำเดือนของชาวบ้าน หรือเรียกว่า “สภาประชาชน” โดยที่ผู้นำมีหน้าที่รับฟังปัญหา และเปิดโอกาสให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์ วางแผน และตัดสินใจแก้ปัญหาาร่วมกัน

ผู้ใหญ่โชคชัยเล่าว่า “ก่อนการประชุมทุกๆ เดือนของชาวบ้าน จะมีการประชุม

สภาผู้นำก่อน เพื่อกำหนดวาระการประชุมของชาวบ้าน ทบทวนว่ารอบเดือนที่ผ่านมา มีปัญหาอะไร มีการวางกฎเกณฑ์กติกาในการแก้ไขอะไรบ้าง ใช้สภาผู้นำเป็นผู้กำหนดเปรียบง่ายๆ ก็เหมือนรัฐบาลหมู่บ้าน เราย่างกฎระเบียบข้อบังคับ เสร็จแล้วก็ต้องนำไปผ่านสภาประชาชน ก็คือการประชุมชาวบ้านทั้งหมู่บ้านอีกครั้งหนึ่ง ว่ากฎเกณฑ์ที่เรากำหนด ชาวบ้านเห็นด้วยมั้ย สิ่งที่เห็นด้วยก็เอามาใช้ สิ่งที่ไม่เห็นด้วยก็มีการปรับแก้จนเป็นที่พอใจร่วมกัน

ผมมองว่านี่แหละครับที่ทำให้ระบอบประชาธิปไตยชุมชนเกิด คนมีความรู้สึกว่าเขามีส่วนร่วมที่ทำให้ชุมชนเกิดความสุข ตรงนี้เป็นหัวใจของการเปลี่ยนแปลงเลย คือการมีส่วนร่วมของคนทั้งหมู่บ้าน เหมือนกับที่

อาจารย์ประเวศ วะสี เคยพูดไว้บ่อยๆ ว่า การสร้างพระเจดีย์ต้องสร้างจากฐาน เราต้องสร้างความเข้มแข็งจากฐานรากของชุมชนจริงๆ นั่นก็คือ ชาวบ้าน นั่นเอง”

ทุกครั้งที่มีการประชุมสภาประชาชนจะมีการถ่ายทอดสดผ่านเสียงตามสาย ทำให้ผู้ที่ไม่มีโอกาสได้เข้าร่วมประชุมสามารถรับทราบข้อมูลต่างๆ โดยถ่วงหน้ากัน ซึ่งนับตั้งแต่ปี 2539 จนถึงปัจจุบัน มีการจัดประชุมอย่างต่อเนื่องทุกเดือนไม่เคยขาด เปิดโอกาสให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็น ใช้ข้อมูลและเหตุผลในการพูดคุยกัน ถือเป็น การสร้างวัฒนธรรมการรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย ซึ่งจะนำไปสู่การเคารพและยอมรับความแตกต่างของกันและกันได้

ใช้ข้อมูลชุมชนเป็นเครื่องมือแก้ปัญหา

จากเวทีประชุมพูดคุยของชาวบ้านหนองกลางดงที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกวันอาทิตย์แรกของเดือน ทำให้ผู้ใหญ่โชคชัยพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็น ซึ่งเป็นอุปสรรคในการพัฒนา และการแก้ปัญหาที่ตรงจุด จึงนำไปสู่การใช้แบบสอบถามในการเก็บ “ข้อมูลชุมชน”

โดยใช้สภาผู้นำชุมชนเป็นกลไกหลักในการทำงาน ซึ่งข้อมูลที่ได้นั้นจะบอกได้ว่าปัญหาของตนเองคืออะไร และศักยภาพของชุมชนอยู่ตรงไหน

เริ่มจากชวนชาวบ้านมาร่วมกัน ออกแบบสอบถาม คำถามคือชาวบ้านอยากรู้ อะไร จากนั้นก็ลงมือเก็บข้อมูลโดยมีการทำความเข้าใจกับชาวบ้าน เพราะชาวบ้านกังวลว่าจะได้รับผลร้ายจากการให้ข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลแล้วก็รวบรวมและสังเคราะห์ข้อมูล โดยมีคนภายนอกมาช่วยทำแผนที่ข้อมูล และแผนที่ความคิด จัดระบบข้อมูลให้ง่ายต่อความเข้าใจ ขั้นตอนสุดท้ายคือการวิเคราะห์และรับรู้ข้อมูล โดยเชิญหัวหน้าครอบครัวทุกบ้านมาร่วมประชุม และร่วมวิพากษ์วิจารณ์หาจุดอ่อนจุดแข็งของชุมชน

แบบชุมชนพึ่งตนเองบ้านหนองกลางดง

ผลจากการเก็บข้อมูลชุมชนครั้งนี้ทำให้เกิด “แผนชุมชนพึ่งตนเอง” ของชาวบ้านหนองกลางดงขึ้น ซึ่งความต้องการหลักของชาวบ้าน คือการแก้ปัญหาหนี้สินที่มีรวมกันถึง 13.8 ล้านบาท จึงมีการระดมความคิด และร่วมกันหาทางออกได้ 4 แนวทาง คือ

1. การลดต้นทุนการผลิต โดยการลดใช้สารเคมี แล้วเปลี่ยนเป็นไปใช้ปุ๋ยชีวภาพแทน

2. การเพิ่มมูลค่าผลผลิต โดยการแปรรูปสับปะรด จากเดิมในพื้นที่ปลูกสับปะรด 631 ไร่ แต่ผลผลิตลูกเล็กขายไม่ได้ราคา จึงของบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อสร้างโรงกวนสับปะรดจนสามารถเพิ่มมูลค่าได้ 1 - 2 ล้านบาทต่อปี

3. การประหยัดรายจ่าย ตั้งร้านค้าชุมชนและปั้มน้ำมันชุมชนขึ้น เป็นการชะลอเงินไหลออกจากชุมชนอย่างได้ผล

4. การตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำ และเป็นทุนสวัสดิการให้กับชาวบ้าน

จากการแก้ปัญหาที่นี้สินร่วมกันอย่างจริงจัง ทำให้เห็นผลของความเปลี่ยนแปลงคือ คนในชุมชนมีรายรับเพิ่มขึ้น มีหนี้สินลดลง และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

“แผนที่เกิดขึ้นนี้ มันเหมือนเป็นแผนแม่บทของชุมชน ซึ่งครอบคลุมไปทุกเรื่อง ตั้งแต่เรื่องชีวิตความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย ทุกเรื่องเลย ส่วนกิจกรรมสนองแผน

ก็เป็นการระดมคนในหมู่บ้านมาออกแบบร่วมกันว่าแผนที่มืออยู่เนี่ย เราจะทำให้ประสบความสำเร็จได้อย่างไร เราจะทำอะไรได้บ้างสรุปก็คือ เราพัฒนาคนก่อน แล้วใช้คนมาพัฒนาแผน...

ความสำเร็จเหล่านี้ถ้านับเป็นรางวัล ก็กว่า 30 รางวัล ในเวลากว่า 20 ปี เกิดเป็นการรับรู้จากคนภายนอกเข้ามาเรียนรู้ในชุมชนเลยตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้ขึ้นมา นับถึงวันนี้ผมรับแขกมากกว่า 4,000 คนะได้แล้วครับทำให้คนในหมู่บ้านเราเองมีความเชื่อมั่นว่าสิ่งที่เราทำมันแก้ทุกข์ของตัวเองได้จริง และเกิดความภาคภูมิใจที่ที่คนภายนอกมาเรียนรู้ด้วย” ผู้ใหญ่โชคชัยเล่าเสริม

แม้ทุกวันนี้ ผู้ใหญ่โชคชัยจะเกษียณอายุราชการจากการเป็นผู้ใหญ่บ้านหนองกลางดงมา 4 ปีแล้ว แต่กระบวนการทำงานต่างๆ ของชุมชนยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง สะท้อนถึงความยั่งยืนในการพัฒนาบนฐานรากอันมั่นคง และทุนความดีที่ชาวบ้านหนองกลางดงร่วมกันสร้างสมเพื่อส่งต่อให้กับลูกหลานต่อไป